

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

Філософія та психологія освіти

ЗМІСТ

1. Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

АЛЕКСАНДРОВСКАЯ В.Н., Имагинальная проблема образования в глобализирующемся мире	6
АНДРІЯКО Т.Ю., Педагогічна система формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця	16
АНТОНЕНКО О.В., Підготовка педагогічних кадрів у Чеській Республіці	24
ARISTOVA N.O., The impact of the bologna process on higher education development in Ukraine. 32	
БАКАЛО О.М., Критерії і рівні адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах України	38
БАЛАГУРА О.О., Умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні	47
БАТАЛІЯ Л.О., Педагогічні та теоретичні принципи розвитку альтернативної освіти в країнах західнослов'янського світу	54
БОЙКО Я.А., Сучасні тенденції формування екологічної культури учнівської молоді в США ..	60
БОЙКО З.В., БЕЛОВОЛ Е.В., БІНЕНКО Е.В., Качество жизни и образование людей «третьего возраста» в России	70
БОЙЧЕНКО К.В., Децентралізація управління освітою як вимога модернізації сучасного освітнього менеджменту у країнах Західної Європи: досвід для України	80
ВІКТОРОВА Л.В., Порівняльна характеристика іншомовної підготовки співробітників сектору безпеки України та Угорщини в рамках рекомендацій освітніх та мовних інститутів ради Європи	90
ГОЛОВАЦЬКА Ю.Б., Практична підготовка магістрів перекладу в університетах Канади...	101
ГРЭНВАЛЬД М., Преобразования в ВУЗах в свете публикаций вузовских преподавателей .	108
ДАВИДЕНКО Г.В., Проблеми освітньої та соціальної інтеграції людей з інвалідністю у країнах Європейського союзу	122
ДМИТРЮК С.В., Становлення дизайнерської і мистецької вищої освіти Великої Британії у ХХ столітті	131
ДУБЧАК Л.М., Моделі організації фахової освіти персоналу пенітенціарної служби в Українській та Європейській практиці (досвід Польщі)	140
ДУЖА-ЗАДОРОЖНА М.П., Специфіка підготовки соціально-педагогічних	

фахівців до роботи з сім'єю на рівні магістратури в Німеччині	148
СРШОВА О.П., БАБИНА Т.Г. , Доступність якісної освіти: шляхи і механізми регулювання проблеми	157
ЖУКОВСЬКИЙ В.М. , Досвід інклузивної освіти в школах Канади для України	164
ЗАЙЦЕВА О.М. , Проблеми та перспективи розвитку вищої освіти України в світлі вимог європейської освітньої інтеграції	174
ЗАНЕВСКА К.А. , Перспективи розвиття вищого образування Польши в контексті Болонського процеса	183
ІЩЕНКО В.І. , Модернізація освіти України як чинник соціально-економічного розвитку держави	192
КАЛІНІЧЕВА Г.І. , Інноваційні університети як чинник модернізації конкурентоспроможності вищої освіти і науки	201
КОВАЛЕНКО В.В. , Вища освіта в Україні: автономія і якість	211
CHRZANOWSKA M. , The idea of sustainable development the challenge for higher education ..	219
MAJKOWSKA A. , Badania kwantytatywne w analizie dyskursu edukacyjnego	228
МИХАЙЛІЧЕНКО М.В., МАКОДЗЕЙ Л.І. , Зовнішні інститути забезпечення якості вищої освіти: процедури і механізми в Україні	238
МИХАЙЛОВА І.В. , Кооперативне навчання як вид автономного навчання у вищій школі ..	249
МОВЧАН Л.Г., ГУЛІВАТА И.О. , Використання досвіду білінгвальної освіти Швеції в економічних університетах України	258
МОРОЗ О.І., КОЛОДИЧ О.Б. , Атрибути самоактуалізації викладачів ВНЗ в атмосфері відкритого освітнього простору	267
МОСКАЛИК Г.Ф. , Філософія ефективної і мобільної системи побудови інформаційного суспільства	275
МУРАВСКА Э. , Преподаватель ВУЗа в контексте общественно-образовательных вызовов ..	284
ПАЛАСЮК Г.Б., ПАЛАСЮК М.І. , Професійна підготовка бакалаврів у медичних університетах Австрії	292
ПАНЧЕНКО Є.А. , Професійно-зорієнтовані програми як засіб формування лідерів у сфері бізнесу, державної безпеки, політики, журналістики, кінематографу та медіа в США	300
ПАХОЛЬЧУК О.П. , Аналіз розвитку медичної освіти в Україні за умов імплементації європейських стандартів	309
ПРОКОПЧУК О.І. , Система професійної підготовки фахівців дошкільної освіти у Великій Британії: ключові поняття	315

РОЛЯК А.О. , Технологія проблемного навчання у професійній підготовці вчителів у вищих навчальних закладах: європейсько-данський контекст.....	323
САВОШ Г.П. , Виховання як соціалізаційна складова вищої освіти України в процесі інтеграції до європейського простору.....	332
СИТНИК О.І. , Історичні тенденції розвитку освіти дорослих в Ірландії.....	343
СМОЛІКЕВИЧ Н.Р. , Роль консультаційних центрів та освітніх організацій у стратегіях рекрутської діяльності США на глобальному ринку іноземних студентів	351
СУРА Н.А. , Міждисциплінарність навчання: нові завдання в умовах модернізації вищої професійної іншомовної освіти	359
СУРИНА И.А. , Система высшего образования Польши перед вызовами современности....	366
ФЕДОРЕНКО С.В. , Загальна гуманітарна підготовка бакалаврів у США.....	378
ХОМЕНКО К.П. , Сучасні тенденції розвитку вищої освіти Польщі	385
ЧЕКАЛЬ Л.А. , Особливості модернізації процесів навчання і виховання студентів у сфері гуманітарних наук	392
ЧЕХОВСЬКА М.В. , Вища освіта Республіки Болгарія в реаліях сьогодення	399
СЕГЕНЬ П. , Болонський процес глазами студентов и выпускников	406
ШМИДТ В.В. , Особливості віртуального отримання освіти на базі платформ дистанційного навчання	413

2. Філософія та психологія освіти

ВОЛОБУЄВА С.В. , Професійні кризи та деформації професійного розвитку викладача вищої школи як головна колізія національної освітньої системи.....	422
КОВАЛЬ Т.В. , Принцип етнізації сучасного виховного процесу як об'єкт дослідження філософії, психології, педагогіки	433
КОДЛЮК Я.П. , Концептуальні засади викладання педагогіки вищої школи	442
КОСЬМІЙ О.М. , Етична складова сучасної освіти	450
КРАВЧЕНКО І.М. , Педагогіка вищої школи: основні категорії	457
ЛІСОВСЬКИЙ П.М. , Перспективи розвитку гуманістичних ідей вищої освіти як духовного осмислення в життєвій мудрості.....	465
MICHALAK-DAWIDZIUK J. Autorytet nauczyciela jako warunek dobrej edukacji w świetle wybranych tekstów Kazimierza Twardowskiego	474
НАЛИВАЙКО Г.В. , Теоретичні аспекти сутності поняття «самоосвіта»	492

ОЗИМОВСЬКА А.В. , Українська школа в польській салонній музиці XIX століття	501
ЧЕРНЯК Н.О. , Витоки ідеї спрямованості особистості у філософії та педагогіці	509
ЧМІЛЬ Н.С. , Особливості професійної релігійної освіти української православної церкви	516
ЮНУСОВА Е.А.-Г. , Традиції антропологізму в історії української педагогічної думки	523

СИТНИК О.І.

викладач, кафедра іноземних мов та
методик їх навчання,
Київський університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ

ІСТОРИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ В ІРЛАНДІЇ

Стаття присвячена вивченню історичних тенденцій розвитку освіти дорослих в Ірландії. У статті автор робить спробу виокремити історичні тенденції розвитку освіти дорослих в Ірландії на основі історико-педагогічного аналізу розвитку системи освіти дорослих, досліджуючи особливості формування та становлення системи освіти дорослих в країні.

Ключові слова: освіта дорослих, історичні тенденції розвитку освіти дорослих, розвиток теоретичних засад освіти дорослих, нормативно-правова база освіти дорослих, глобалізація освіти.

Статья посвящена изучению исторических тенденций развития образования взрослых в Ирландии. В статье автор пытается дать характеристику историческим тенденциям развития образования взрослых в Ирландии на основе историко-педагогического анализа развития системы образования взрослых, исследуя особенности формирования и становления системы образования взрослых в стране.

Ключевые слова: образование взрослых, исторические тенденции развития образования взрослых, развитие теоретических основ образования взрослых, нормативно-правовая база образования взрослых, глобализация образования.

This article shows historical adult education trends of development. The author highlights the history of the formation of adult education in the Republic of Ireland, in order to examine the historical adult education trends of development. The article shows the broad-ranging outcomes from adult education and names the key characteristics of the adult education sector in Ireland in the XX century.

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

Key words: adult education, historical adult education trends, theoretical development of adult education, adult education legal basis, globalization of education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Освіта дорослих як невід'ємна складова неперервної освіти набуває активної фази розвитку у другій половині ХХ століття, посідаючи провідні позиції у забезпеченні можливості всебічного розвитку, самоосвіти та самовдосконалення особистості впродовж життя. У ХХІ столітті освіту дорослих варто розглядати як складову соціально-економічних перетворень, обумовлену темпами розвитку суспільства. Отже, стрімкий інформаційно-технологічний прогрес створює позитивні умови для розвитку освіти дорослих, в свою чергу, вимагаючи здійснення наукових досліджень та аналізу тенденцій розвитку галузі освіти дорослих.

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що освіта дорослих в Ірландії має давні витоки та триває з історією. Саме цим пояснюється необхідність історико-педагогічного аналізу з виокремленням історичних тенденцій розвитку освіти дорослих, що має на меті встановлення та обґрунтування основних чинників її формування та виявлення специфічних особливостей в різni історичнi перiоди. Це зумовлює розгляд тенденцiй зародження, становлення та формування освіти дорослих у контексті соціально-економічних потреб суспільства та людини, також філософських та соціальних потреб минулого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спираються автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означенa стаття. Українські компаративісти у своїх дисертаційних роботах досліджують та аналізують подібні і відмінні тенденції та риси в освітніх системах різних країн, зокрема: Т. Бондар, О. Глузман, Є. Громов, Т. Десятов, Д. Дзвінчук, А. Кидра, В. Луговий, Т. Капелюшна, С. Корешкова, Ю. Надольська, Г. Поберезька, С. Пономаревський, Л. Пуховська, А. Сбруєва, В. Червонецький, А. Чирва та ін. Окресленню тенденцій щодо розвитку освіти дорослих свої дослідження присвятили: Л. Вовк, Н. Дем'яненко, С. Коваленко, О. Огінко, Л. Сігасма, І. Фольварочний, О. Шапочкина, Л. Шинкаренко.

Формування мети статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження є виокремлення історичних тенденцій розвитку освіти дорослих в Ірландії на основі історико-педагогічного аналізу. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: дослідити історичні особливості формування та становлення системи освіти дорослих в Ірландії; визначити основні історичні тенденції розвитку освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Освіті дорослих притаманна тенденція постійних змін, що спричинено подоланням різноманітних труднощів, викликаних безперервним розвитком суспільства у всіх його напрямах. Тому цілі, які стоять перед освітою дорослих, постійно ускладнюються – від ліквідації безграмотності, підвищення професійної кваліфікації у відповідності до потреб інформаційно-технологічного прогресу і вимог суспільства до формування соціальної мобільності та цілісного розвитку особистості [2].

I. Фольварочний наголошує, що тенденції розвитку освіти у другій половині ХХ століття можна визначити як шлях подолання жорсткої детермінованості за допомогою: а) розширення меж традиційних систем освіти і перетворення освіти у сферу послуг, діючу за замовленням суб'єктів суспільного розвитку – людини і суспільства; б) усунення різноманітних обмежень, придання більшої «відвертості» і гнучкості; в) демократизації та гуманізації стосунків у процесі навчання. Розвиток освіти дорослих призвів до значних змін у сучасній освіті та до появи нових форм і видів навчання людей у різному віці, до практичної і теоретичної зміни у підходах до організації процесу навчання [4].

В історичному розвитку освіти дорослих I. Фольварочний виокремлює такі основні тенденції: розширення соціальних функцій та наповнення апробованих новим змістом; різноманіття напрямків та форм освітньої діяльності; розширення спектра і загальне урізноманітнення завдань; динамічні зміни в змісті та структурі; соціальна неоднозначність контингенту в сфері освіти дорослих (інваліди, безробітні, мігранти); зміна структури та загальне зростання чисельності освітніх установ, призначених виключно для дорослого населення; організаційне відособлення від системи так званої «класичної» освіти (навчальних закладів для дітей та юнацтва); загальне збільшення контингенту та зміни в його структурі; становлення історично нової дидактичної системи (андрагогіки) [4].

О. Топоркова, досліджуючи систему освіти дорослих у Великобританії, акцентує увагу на основних тенденціях історичного розвитку освіти у Великобританії, зокрема: 1) зміна пріоритетних напрямів: додаткова гуманітарна освіта поступово поступилася своєю провідною позицією додатковій професійній освіті; 2) зміна значення основних провайдерів: якщо на початку розвитку додаткової освіти дорослих основними провайдерами були добровільні організації і меценати, а також місцеві органи влади, то на сучасному етапі більшої ваги набувають університети, коледжі подальшої і вищої освіти, а роль місцевих органів влади і добровільних організацій зменшується; 3) зміна політики уряду Великобританії: від принципового невтручання у справи місцевих органів влади з питань освіти до централіза-

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

ції управління додатковою освітою дорослих; 4) розширення вікових меж людей, що одержують додаткову освіту; поява і розвиток у зв'язку з цим нових напрямів – Університетів «третього» і «четвертого віку»; 5) розширення різноманітності форм здобування додаткової освіти дорослих (розвиток формальних і неформальних структур, посилення розвитку дистанційної додаткової освіти); 6) зростання суспільної і особової значущості додаткової освіти дорослих [3].

Для визначення історичних тенденцій розвитку освіти дорослих, вважаємо за необхідне, звернутися до наукових розвідок вітчизняних компаративістів, що вивчають розвиток загальної освіти в Ірландії. Досліджуючи становлення і реформування середньої і вищої освіти Ірландії Ю. Кучер пропонує до розгляду 5-сходинкову еволюцію загальної освіти в Ірландії: 1) виникнення та розвиток на основі християнства високої за рівнем моралі та культури «монастирської цивілізації» у V-XI столітті; 2) стагнація та гальмування розвитку освіти під час перебування у складі Британії впродовж XII-XIX століть; 3) початок руху до створення національної загальнодоступної освіти після отримання Ірландією статусу домініону (1921-1939 рр.); 4) не надто активні намагання уряду розвинути освіту після досягнення повної незалежності (1939-1972 рр.); 5) більш активні заходи щодо прискорення розбудови й реформування освіти і науки після вступу Ірландії в Європейський Союз (з 01.01.1973 р.) [1; с. 70 – 71].

Еволюція ірландської системи освіти дорослих, на нашу думку, набула активного розвитку з початку ХХ століття, а саме за даними Зеленої Книги становлення та формування системи освіти дорослих в Ірландії відбувається з часів утворення Ірландської незалежної республіки у 1922 році, що було спричинено на той час різким промисловим та економічним розвитком європейських країн. На думку І. Фольварочного навчання дорослих пов'язано зі змінами в формах управління державою, громадського суспільства, кар'єри, професіях, на політичній арені та в громадських організаціях. Воно функціонує у політичному, культурному, релігійному, економічному контекстах протягом різних історичних етапів [5].

Тому в наших наукових розвідках, акцентуємо увагу на трьох періодах еволюції освіти дорослих в Ірландії, а саме: 1) перший етап розвитку (1922 – кінець 1960-тих рр.); 2) другий етап (1969 – кінець 1980-тих рр.); 3) третій етап (1989 – до тепер) [2].

Таким чином, пропонуємо розглянути основні історичні тенденції розвитку національної системи освіти дорослих в Ірландії, що притаманні визначеним етапам формування та становлення галузі освіти дорослих, з виокремленням менш загальних тенденцій.

Однією з основних тенденцій історичного розвитку вважаємо повну

популяризацію галузі з метою залучення різних верств населення у сферу освіти дорослих. Осередком формування тенденції активного заохочення громадян до участі в освіті дорослих стало запровадження освіти дорослих серед сільського населення з метою надання професійної підготовки та ліквідації безграмотності у 30-х роках ХХ століття. З часом ця тенденція проявилася у змістовому й організаційному розширення мережі освіти дорослих. Змістове розгалуження охоплює розробку та модернізацію навчальних програм з урахуванням реальних потреб користувачів, постійне оновлення змістового наповнення навчальних програм з освіти дорослих та розширення основних цілей освіти дорослих, які виходять за межі отримання певних професійних вмінь та навичок чи ліквідацію безграмотності населення. Організаційне розширення галузі освіти дорослих спрямоване на розвиток різноманітних форм навчання освіти дорослих (формальна, неформальна, інформальна) та надання широкого доступу до освіти дорослих, зокрема безробітним, знедоленим, іммігрантам, людям похилого віку, населенню з фізичними чи розумовими вадами, з метою забезпечення підтримки особливо вразливих соціальних груп населення. Розвиток регіональної освіти дорослих постає одним з провідних напрямів роботи з метою забезпечення організаційного розгалуження освіти дорослих, що спричиняє збільшення контингенту та розширення можливостей освіти дорослих.

В Ірландії, як і в інших країнах, термін «community education» (регіональна освіта) використовується для визначення спеціально організованого навчання місцевої спільноти. У 1980-х роках ХХ століття в Ірландії спостерігався високий рівень спаду економічного та соціального рівня країни, з поширенням безробіття та бідності серед населення. У відповідь на це, місцева спільнота робила спроби вирішити ці проблеми самотужки з середини. Найактивнішими у розвитку регіональної освіти в країні у той час виявилися організовані громадою жіночі групи, з метою використання освіти, як основного інструменту, для здійснення змін у суспільстві. Люди збиралися разом у невеликих групах для обговорення загальних проблем і питань, з якими вони стикалися у повсякденному житті, колективно шукаючи шляхи для вирішення цих проблем і покращення становища громадськості на регіональному рівні. Це сприяло підвищенню їх обізнаності щодо соціальних, політичних та економічних умов, які впливали на їх життя. Це був початок нового напряму в системі освіти дорослих в Ірландії і це те, що сьогодні називається регіональною освітою [6; с. 15 – 16].

Теоретичне осмислення андрагогічної діяльності в історичній ретроспективі зумовлюється розвитком методології освіти дорослих, в чому ми вбачаємо історичну тенденцію розвитку освіти дорослих в Ірландії. Провідним

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

елементом розвитку сучасної методології освіти дорослих є формування нормативно правової бази галузі, розвиток теоретичних зasad та визначення сутнісних характеристик освіти дорослих. Така тенденція найяскравіше відображається впродовж другого етапу історичного розвитку ірландської системи освіти дорослих (1969 – кінець 1980-х рр.). Якщо практика освіти дорослих в Ірландії має глибоке історичне коріння, то теоретичні засади ірландської концепції освіти дорослих почали формуватись лише у 70-х рр. ХХ століття у відповідь на об'єктивні потреби країни, громадян та суспільства в цілому.

Основною на той час позицією в розвитку освіти дорослих було призначення консультивативного органу в 1969 році – Комітету з освіти дорослих (1969-1973), який в листопаді 1973 року представив свою Заключну доповідь про освіту дорослих в Ірландії (відому як «Murphy Report»). У доповіді розглядалась низка питань, а саме: розробка та формування широкого визначення освіти дорослих, надання статистичної інформації про чисельність і соціально-економічне становище учасників навчального процесу [7; с. 39]. Ця доповідь стала основою у формуванні нормативно правової бази освіти дорослих Ірландської Республіки, яка на сьогодні включає низку різноманітних документів, зокрема: доповідь Кенні (Report of the Kenny Commission on Adult Education, «Lifelong Learning») (1984); «Зелена книга з освіти дорослих» (Green Paper: Adult Education in an Era of Learning) (1998); «Біла книга, навчання для життя» (White Paper on Adult Education: Learning for Life) (2000). Таким чином, вищезгадані документи надають сутнісну характеристику освіти дорослих країни, встановлюють основні пріоритети галузі і розглядають усі можливі способи впровадження освіти дорослих на національному та регіональному рівнях.

Третій етап формування системи освіти дорослих в Ірландії (1989 – до тепер) характеризується тенденцією євроінтеграційного розвитку галузі, так як країна виступає активним учасником та модератором різноманітних проектів з метою актуалізації міжнародного співробітництва та налагодження соціального партнерства в освіті дорослих. Зростання участі Ірландії у міжнародних конференціях та різноманітних загальноєвропейських програмах з освіти дорослих (Erasmus+, «Леонардо да Вінчі», Grundtvig) створює сприятливі умови для адаптації європейського досвіду освіти дорослих до національної ментальності та історичних особливостей країни, таким чином забезпечує підтримку конкурентоспроможності громадян усіх соціальних груп на світовому ринку праці із врахуванням сучасних глобалізаційних змін і підвищує загальний рівень добробуту населення Ірландії.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. В ході наукового дослідження нами виокремлено історичні тенденції розвитку освіти дорослих в Ірландії, зокрема:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

- тенденція повної популяризації галузі зі змістовним та організаційним розширенням мережі освіти дорослих, зокрема: збільшення контингенту; залучення до освіти дорослих різних соціальних груп населення; орієнтація на реальні потреби користувачів та підтримка особливо вразливих соціальних груп населення; розробка навчальних програм у різноманітних галузях;
- тенденція розвитку сучасної методології освіти дорослих та постійного оновлення основних її компонентів, що охоплює формування нормативно-правової бази; розвиток теоретичних засад освіти дорослих; визначення сутнісних характеристик галузі;
- тенденція євроінтеграційного розвитку освіти дорослих, а саме: участь у міжнародних конференціях; актуалізація європейського співробітництва та соціального партнерства в освіті дорослих; участь у різноманітних загальноєвропейських проектах з освіти дорослих; адаптація європейського досвіду до національної специфіки та особливостей Ірландії.

Проведене дослідження повністю не вичерпує зазначену проблему. Перспективним, на нашу думку, може бути подальше вивчення та аналіз сучасних форм та змісту освіти дорослих в Ірландії.

Список використаних джерел:

1. Кучер Ю. А. Становлення і реформування середньої і вищої освіти Ірландії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ю. А. Кучер; Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин, 2008. – 191 с.
2. Ситник О.І. Історія становлення та розвитку системи освіти дорослих в Ірландії / О.І. Ситник // матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. [«Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки»], (м. Київ, 18 квітня 2013 року) / М-во освіти і науки України, Департам. освіти і науки, молоді та спорту вик. орг. Київ. міськ. ради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ; за заг. ред. В.О. Огнєв'юка [редкол. В.О. Огнєв'юк, Л.Л. Хоружа, Н.М. Віннікова, О.В. Дудар]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – С. 83 – 89.
3. Топоркова О. В. Дополнительное образование: тенденции развития во второй половине XX века в Великобритании / О. В. Топоркова, А. М. Митина // Новые образовательные системы и технологии обучения в вузе: межвуз. сб. науч. тр. – Волгоград: Политехник, 2000. Вып. 6, часть 2. – С. 15 – 20.
4. Фольварочний І.В. Історико-педагогічні тенденції розвитку освіти дорослих (друга пол.. ХХ – поч.. ХХІ ст.) / І.В. Фольварочний // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. Педагогічні науки /// Держ. вищ. навч. закл. «Запоріз. нац. ун-т» ; редкол.: Г.В. Локарєва (голов.ред.) [та ін.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010 – С. 232 – 239.

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

5. Фольварочний І.В. Системні тенденції розвитку освіти дорослих / І.В. Фольварочний // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Спецвил. З, за заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 171 – 177.
6. Galligan C. Community Education and Social Change. Qualitative research exploring the current nature of community education in Donegal / C. Galligan, County Donegal : VEC. – Ireland, 2008. – 120p. p. 15-16
7. Green Paper: Adult Education in an Era of Learning. – Dublin : published by the stationary office, – November 1998. – 136 p.